

Et eksplosivt anklageskrift.

Av overløge Johan Scharffenberg.

III.

URDERINGEN av Administrasjonsrådets opprettelse er særlig karakteristisk for Dahls grunnsyn. En imøtegåelse krever imidlertid først en oversikt over tiden 9.—15. april 1940. 9. april kl. 19.30 kunngjorde Quisling i kringkastingen dannelsen av en «nasjonal» regjering med ham som stats- og utenriksminister. Dette kup var ikke på forhånd avtalt hverken med Hitler eller med den tyske minister, dr. Bräuer, eller den militære tyske ledelse i Oslo, sannsynligvis heller ikke med Quislings beste støtte, Alfred Rosenberg. Men dennes representant, Scheidt, som lenge hadde stått i intim forbindelse med Hagelin, var innviet i planen og skaffet egenmektig Quisling adgang til kringkastingen. Bräuer ble meget forstemt over Quislings tiltak, men fikk i en lang telefonsamtale det inntrykk at Hitler nå krevde at Kongen skulle utnevne Quisling til regjeringssjef. Hitlers opprinnelige plan var at overrumplingen i Norge skulle gå like glatt som i Danmark, hvor Staunings regjering ble sittende. Hadde den norske regjering bøyd seg for det tyske ultimatum om morgenen 9. april, ville også den fått lov å fortsette inntil videre. Ved avslaget og statsmaktenes flytning fra Oslo, var det skapt en ny situasjon, og i denne ville Hitler bruke Quisling, dog helst som lovlig utnevnt av Kongen. Som det gikk, ble Quisling faktisk aldri offisielt

anerkjent av tyskerne somt påtenkte kapitulasjon ble hindret ved Bräuers krav under forhandlingen med Kongen og Koht 10. april i Elverum om utnevnevis av Quisling, det er historieforsk-

ning å påstå annet. Derfor håpet Bräuer at motstanden skulle stanse, hvis kravet om Quisling ble oppgitt, og han åpnet forhandlinger med framtrepende menn i Oslo.

I hastverket 9. april gav justisminister Wold politimester Welhaven det oppdrag å overlevere Oslo til tyskerne, men hverken da eller senere gav Regjeringen noe direktiv for administrasjonen i de okkuperte områder. Etter Kongens og Regjeringens avreise var fylkesmannen den høyeste administrative myndighet i Oslo og Akershus. Det ville vært det riktige at ikke politimesteren, men fylkesmannen hadde fått i oppdrag både å overlevere hovedstaden og lede administrasjonen her. Etter min anmodning kom fylkesmann Christensen om morgenen 10. april til Botsfengslet for en samtale med direktør Hartvig Nissen og meg. Jeg framholdt da denne oppfatning, men han innvendte at justisministeren jo hadde forbigått ham.

Etter sprengningen av Lysakerbroen natt til 14. april ville den tyske overkommando tvinge politimesteren til å sette opp forslag til et styre (Undersøkelseskommissjonens innstilling s. 147). Hvis fylkesmannen helt fra først av hadde hatt den ledende stilling, kunne han fått dette oppdrag, og Høyesterett vært holdt utenfor. Okkupasjonsmakten hadde rett til å innsette et styre, men Administrasjonsrådet fikk utvilsomt større autoritet hos almenheten ved oppnevnelsen fra

Stillingen i Oslo var forvirret, befolkningen var som lamslått (panikkflukten 10. april), forbitrelsen mot Quisling var sterk, men det var også stor bitterhet overfor Regle-

ringen (navnlig Koht) for dens blindhet; man håpet på engelsk og fransk hjelp, men var allikevel redd for krigens ødeleggelser. De fleste departementsfolk som hadde fulgt med Regjeringen, kom tilbake, men hverken de eller de som var blitt i Oslo, ønsket å arbeide under Quisling. En slik tilstand kunne ikke vare i lengden, derfor var det klart at Quisling måtte bort. Hans tilhengere opptrådte så høvent at det var fare for borgerkrig. Derfor ble Bräuer og Høyesterett enig om opprettelsen av Administrasjonsrådet, helst med Kongens godkjenning, men Paal Bergs planlagte reise til ham lydte 13. april ble ikke tillatt av den tyske militære ledelse. Administrasjonsrådet ble hist med tillit og lettelse og fikk straks lojalitetserklæring av de store næringsorganisasjoner og av Den faglige Landsorganisasjon; det varetok i sin funksjonstid til 25. september norske interesser så langt som menneskelig mulig, men måtte selvfølgelig nødtvinge gi etter for mange tyske krav. Det må enhver administrasjon i et okkupert land. Men Dahl anser opprettelsen av Administrasjonsrådet som et resultat av «Osloborgerskapets» frykt for en samtidig nasjonal og sosial masse-reisning og Falkenhorsts frykt for sabotasje bak fronten. Forhandlingene om Administrasjonsrådet var eldre enn attentatet på Lysakerbroen i morgentimene søndag 14. april. Hitler sa 13. april til den norske partimedlem Scheel, at det var ham likegyldig hvem som regjerte i Norge (Undersøkelseskommissjonens bilag, bind II, s. 326), og utenriksministerets utsending, Habicht, var på vei i fly til Oslo for å finne

en ordning uten Quisling. Utvilsomt håpet tyskerne at motstanden skulle bli oppgitt, og Berggravs samtaler med den norske legasjon i Stockholm om kvelden 13. april, synes å ha ført til en sammenblanding av de to spørsmål: 1. forlik med tyskerne, 2. godkjenning av en administrasjonsordning i de okkuperte områder. Kohts avvisning gjaldt bare det første spørsmål, men Dahl får det til at opprettelsen av Administrasjonsrådet var en slags statskup eller opprør.

Han skriver (s. 149): «Natt til 14. april stod tyske ledere overfor en revolusjonær situasjon i Norge, og Hitler besluttet å møte denne situasjon med revolusjonære midler. De politiske makt-havere i Norge var nå åpenbart innstilt på krig, den eneste måte å forhindre dem i å gjennomføre sin linje, var å frata dem den politiske makt. A lamme de politiske makt-havere ved hjelp av et politisk statskup, var ikke noen ny tanke i forbindelse med Norges-aksjonen. Men det nye ved linjen av 14. april, var at statskuppet skulle baseres på embetsstanden og Osloborgerskapet. Quisling hadde ikke hatt så sterk basis at det var lykkes ham å få det egentlige borgerskap med i sin revolusjon. Hitler planla derfor å la embetsstanden gjøre statskup på selvstendig basis, for der å frata arbeiderpartiregjeringen makten og stanse, eventuelt innskrenke krig.»

Side 162 fig.: «Koht hadde i sitt avslag dagen i forveien sagt fra, at noen sanksjon basert på Osloborgerskapet ville ikke bli gitt, da dette betød forlik og samarbeid med Tyskland. Ved forhandlingen og diplomatisk midler var det åpenbart ikke mulig å komme noen vel med utenriksministeren og Regjeringen. Den eneste utvei som stod åpen for tyskerne, var å få Osloborgerskapet til å anvende politisk vold overfor Regjeringen for å få stanset krig, d. v. s. revolusjon mot den sittende regjering.»

Da Habicht kom til Oslo, fant han at Høyesteretts Justitiarius Paal Berg kunne brukes til dette av tyskerne. Høyesterett hadde den 13. april opprett holdt en patriotisk holdning, og detts flertal hadde uttalt seg imot Paal Bergs reise til Kongen. Begivenhetene den 14. april forvandlet imidlertid de høyst ærverdige herrer til skremte gamlinger, som sluttet opp om sin justitiarius. Under innflytelse av den stemning som oppstod i Oslo, gikk hele borgerskapet den dag aktivt inn i det spill tyskerne satte i gang.

Side 157 fig.: «Det er ganske mange likhetspunkter mellom Paal Bergs opp-

Forts. side 6.

Et eksplosivt -

(Forts. fra side 3).

evnelse av Administrasjonsrådet den 1. april og Quislings regjeringdannelse den 9. april. Paal Berg hadde nøyaktig like meget eller like lite rett til å oppnevne en regjering som Quisling eller en hvilken som helst annen. — — — Quisling samarbeidet med tyskerne ut fra en aktiv, offensiv klassekampinnstilling rettet mot arbeiderklassen. Osloborgerskapets samarbeid var mer diktert av f. t. for arbeiderklassen og for de krefter som en massereisning ville utløse. Den 14. april stod borgerskapet overfor perspektivet en væpnet massereisning, d. v. s. en krig i slike former at befolkningen ble bevæpnet og opptrådte selvstendig. Engstelsen for sitt klasseherredømme, om denne mulighet ble virkelighet, drev borgerskapet inn i samarbeid med tyskerne. Tyskerne var visstnok nasjonale fiender, men de var borgerskapets klassemessige allierte. I den daværende situasjon veide de klassemessige hensyn tyngre enn de nasjonale, og Osloborgerskapet valgte samarbeid med tyskerne, d. v. s. de nasjonale undertrykkere, framfor å slutte seg til den væpnedde nasjonale forsvars-kamp.

A presisere dette saksforhold og -dets grunnlag har åndelig talt vært forbudt i etterkrigstidens Norge. — — — Den senere offisielle frase går ut på at dette var nødvendig for å hindre «kaos». Bak denne frase er det ikke vanskelig å skimte borgerskapets redsel for økonomisk tap og for at det ikke skulle få den politiske makt igjen etter en periode av «kaos», d. v. s. en væpnet massereisning.

Side 161 blir Paal Berg's skrivelse til Kongen 16. april 1940 karakterisert som «en opprørsleders ultimatum til Kongen, men formen står i sterk strid med dette innhold.»

Side 212: «Borgerskapets sosiale redsel for en revolusjonær reisning og forbitrelsen mot en konge og regjering som utsatte dem for en slik mulighet, drev det til revolusjon. Det brøt således ut en politisk revolusjon i Oslo på sosial basis samtidig med at krigens nærmest seg klimaks. — — — Overfor Kongen og Regjeringen demonstrerte borgerskapet sin uenighet ved å etablere regjeringssamarbeid med fienden for å innskrenke, eventuelt stanse, den norske motstand.»

ring som ikke handlet i overensstemmelse med borgerskapets interesser» o. s. v.

Side 218: «Den 14. april fikk tyskerne politisk assistanse av Osloborgerskapets mektigste menn.»

Side 233: «Historien om det norske folks politiske kamp og ledelsens innsats er senere blitt forregnet i enda høyere grad enn historien om den militære kamp. Administrasjonsrådet og de krefter som stod bak det, representerte landets herskende klasse. Å få forregnet historien ble for dem et spørsmål av første rang: et maktspørsmål.»

Disse utførlige sitaer har vært nødvendige for å klarlegge Dahls tankegang: Opprettelsen av Administrasjonsrådet skyldtes frykten for en væpnet massereisning som kunne få sosiale følger og true borgerskapets maktstilling. Det var et «opp-rør» mot Regjeringens politikk og tilsluttet å stanse den norske motstand. Tanken synes å være, at det 1. april 1940 hadde vært mulighet for: 1. en partisanbevegelse bak fronten med sabotasje og gerilja, 2. en sosial revolusjon samtidig med eller etter en slik massereisning.

Stemningen i Oslo og de andre okkuperte områder var dengang alt annet enn heroisk, en massereisning ville vært umulig, det viser både kommunisistenes og den da av Volan, og hans meningsfeller ledede Faglige Landsorganisasjons holdning. Forsøk i denne retning ville blitt slått ned av de tyske militære og Quislings tilhengere med blodig terror, de ville bare ført til nyttige tap av menneskelig og økonomiske verdier. (General Pellengahr truet i pressen med å skyte gisler på grunn av uorganiserte kamper i fjellene.)

Quisling erklærte at regjeringen Nygaardsvold var trådt tilbake og at hans styre var en ny nasjonal regjering for hele landet. Paal Berg erklærte uttrykkelig at Administrasjonsrådet ikke var en regjering i konkurranse med Nygaardsvolds, og han ønsket å bevare den opprettelsen

Kongen. Dette er en prinsipiell forskjell mellom hans og Quislings handlemåte.

Hvis det ikke hadde vært mulig å danne et annet styre, ville Quislings regjering blitt anerkjent av Tyskland, og departementspersonalet ville sannsynligvis (som etter 25. september) for de flestes vedkommende vedblitt å fungere. Quisling ville da fått den posisjon han ønsket, som Norges frelser fra kaos, ved at han 9. april «grep statens tøyler» ved egen kraft. (Var han straks blitt innsett av okkupasjonsmakten, hadde han ikke fått denne posisjon.) Allerede av denne grunn var det politisk riktig å få ham fjernet, men det ville også vært en nasjonal skam om han var kommet til makten på denne måten, mens Kongen og den lovlige regjering ennå var i landet. Ikke bare «borgerskapet», men også Den faglige Landsorganisasjon og en masse foreninger underskrev oppropet av 15. april 1940 mot sabotasje av enhver art.

Jeg anser det som en fantastisk innbilning at en væpnet massereisning skulle vært mulig våren 1940. Etter 7. juni 1940 måtte målet for et framsynt nasjonal politikk være å berge Norge gjennom okkupasjonen med så små lidelser og ødeleggelser som mulig.

Også på mange andre punkter frister Dahls bok til protest, men jeg har nevnt de viktigste. Jeg vil advare mot forsøk på å tie boken i hjel. Den bør bli lest, men den bør også føre til rettslig undersøkelse, navnlig av beskyldningene mot generalstaben. Så intelligent som forfatteren utvilsomt er, kan jeg bare forklare hans vurderinger som en følge av at han har et marxistisk trol-

100422